LESSTOF

Woordstart 1

INHOUD

INLEIDING 3

STRUCTUUR 9

WERKWIJZE 11

INHOUD 12

INLEIDING

Woordstart 1 richt zich op leerlingen van groep 1 van het basisonderwijs en leerlingen met een beperkte woordenschat in hogere groepen. Doel van het programma is het vergroten van de woordkennis. Woordstart 1 bevat een schat aan oefenmateriaal die naast het woordkennisonderwijs op school individueel gebruikt kan worden. Dat kan zowel op school in de les, als thuis onder begeleiding van een van de ouders. Het programma bevat drie diagnostische c.q. evaluerende toetsen waarmee kan worden nagegaan op welke inhoudsgebieden ondersteuning het meest wenselijk is.

Het basisprincipe van de meeste Muiswerkprogramma's is dat een diagnostische toets de leerling stuurt naar oefenmateriaal dat aansluit bij de gemaakte fouten. De toets kan herhaald worden en eventueel leiden tot opnieuw oefenen.

In het programma Woordstart 1 zijn meer dan 1000 plaatjes en meer dan 1000 professioneel ingesproken geluiden opgenomen.

In het basisonderwijs zijn de verschillen in de woordenschat van leerlingen vaak groot. Sommige leerlingen zijn opgegroeid in een Nederlandstalige omgeving, andere leerlingen in een niet-Nederlandstalige omgeving of een omgeving waarin weinig gecommuniceerd wordt. In die gevallen wordt de uitbreiding van de Nederlandstalige woordenschat onvoldoende gestimuleerd.

Woordstart 1 biedt de mogelijkheid om het oefenprogramma van elke individuele leerling te laten aansluiten bij zijn woordkennisniveau. Het is dus een oefenprogramma op maat dat een bijdrage kan leveren aan het realiseren van passend onderwijs.

Figuur 1: Het beginscherm van Woordstart 1. Onder de knop 'Wat weet je al?' bevinden zich de 3 inhoudelijke toetsen. Onder de knop 'Alle oefeningen' zitten alle oefeningen. Onder de knop 'Jouw oefeningen' zitten de oefeningen die op basis van de diagnostische toets voor deze leerling geselecteerd zijn.

Wanneer het programma op computer of laptop gebruikt wordt, moeten leerlingen alleen enige ervaring hebben in het werken met de muis (aanwijzen, klikken). Voor werken met de iPad is

enige ervaring met aanwijzen en selecteren noodzakelijk. Ontbreekt deze ervaring, dan is een korte instructie geboden. Aan te raden is sowieso om leerlingen die voor het eerst met het programma werken wat extra te begeleiden. De leerlingen hoeven voor het werken met Woordstart 1 nog niet te kunnen lezen.

THEORETISCHE VERANTWOORDING

Op het onderwijs rust de taak om kinderen te stimuleren zich te ontwikkelen. Thuis hebben de meeste kinderen al kennisgemaakt met veel woorden: ze communiceren met vader, moeder, broers en zusjes, ze maken dingen mee, kijken televisie en horen praten over wat er te zien of te beleven valt. Als in groep 3 het eigenlijke leesonderwijs begint, moeten ze in elk geval een aantal belangrijke begrippen kennen.

WAAROM WERKEN AAN EEN BASISWOORDENSCHAT?

De meeste van huis uit Nederlandstalige (Amsterdamse) kinderen komen volgens Mulder, Timman en Verhallen (2009)[1] het basisonderwijs binnen met een woordenschat van 1000 tot 3000 woorden (soms zelfs veel meer). Dat aantal is in veel klassen de beginvoorraad voor het onderwijs; daarop kan men voortbouwen. Maar er zijn ook kinderen die starten met kennis van, bij voorbeeld, 200 tot 300 Nederlandse woorden. Of zelfs nog minder. Twee jaar later, in groep 3, gaan al die kinderen aan de slag met het lezen; hun aanvankelijke leeswoordenschat, hun basisvoorraad voor de eerste boekjes, is dus heel verschillend.

De grote verschillen tussen kinderen bij binnenkomst kunnen in de eerste twee basisschooljaren nauwelijks of slechts met grote moeite worden opgeheven. Daarom is het werken aan een Basiswoordenschat zo enorm belangrijk. Het is een poging om voor alle kinderen een min of meer gelijke startpositie te organiseren. Vooral ten behoeve van sterk leesonderwijs. Het lijkt alsof lezen begint als alle kinderen gaan beginnen met Lezen. Maar dat is niet zo. De basis voor het leren lezen is al veel eerder gelegd. Kennis van Nederlandse woorden vormt een belangrijk deel van die basis. Als kinderen gaan leren lezen met een kleine woordenschat in hun hoofd, moeten ze twee totaal verschillende dingen tegelijk doen: onbekende woorden begrijpen en leren én het schrift leren en begrijpen. Dat is een heel zware opgave. Een opgave waar sommige anderstalige leerlingen ook echt niet in slagen. Hier al begint meteen de achterstand voelbaar te worden. Kinderen die met een kleinere woordenschat de basisschool binnen komen moeten dus vanaf dag één aan de uitbreiding van hun Nederlandstalige woordvoorraad gaan werken. Belangrijk is dat ze de achterstand wegwerken en de woorden leren die de andere kinderen, zoals hun klasgenootjes, al kennen. Maar welke woorden zijn dat? Muller c.s. hebben geprobeerd een verzameling woorden aan te leggen waar leraren aan kunnen werken. Maar eerst beantwoorden zij de vraag om hoeveel woorden het moet gaan.

[1] De Handreiking bij de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK) is te downloaden via: http://www.onderwijsnu-online.nl/emodules/woordenschat_onderbouw

HOEVEEL WOORDEN?

Het aantal van 1000 woorden wordt wel genoemd als het minimaal noodzakelijke voor kinderen die aan het einde van groep 2 overstappen naar de klas waar zij gaan leren lezen. Toch zullen kinderen nog veel hinder hebben als zij niet meer dan 1000 woorden kennen. Ten opzichte van veel leeftijdgenoten zullen zij een enorme achterstand hebben en die achterstand ook blijven houden. Daarom stellen Muller c.s. een aantal van 2000 woorden als een absoluut minimum. We moeten volgens hen niet vergeten dat er ook kinderen zijn die in groep 3 binnen komen met een woordvoorraad van 5000 tot 6000 woorden. Hoe meer woorden een leerling kent, hoe groter zijn kansen in het onderwijs. Muller c.s. kiezen als minimumdoel voor groep 1 van de basisschool 1000 woorden en als streefdoel 1500. Voor groep 2 stellen ze dezelfde doelen. Dus in totaal geldt voor groep 1 en 2 als minimumdoel 2000 woorden en als streefdoel 3000.

ZWAAN KLEEF AAN

Er is een belangrijke reden waarom het intensiveren van woordenschat in de onderbouw hoge prioriteit verdient. Woordenschatuitbreiding, zoals zich dat voltrekt in het menselijk hoofd vanaf de eerste kinderjaren, is eigenlijk een soort 'zwaan-kleef-aan-proces'. Als er weinig begin-woordenschat is, dan gaat het heel langzaam. Nieuwe woorden worden namelijk 'aangehaakt' aan reeds bekende woorden. Kinderen die weinig woorden kennen hebben minder aanhakings-mogelijkheden; kinderen die veel woorden kennen hebben dat juist wel. Dus wanneer er hele-maal in het begin van de basisschool veel aandacht is voor een grote woordenschat, dan zal het aanhakingsproces, namelijk de automatische woordenschatuitbreiding, in de middenbouw en in de bovenbouw veel beter uit de verf komen. Omdat er veel meer uitbouwmogelijkheden zijn.

HOE WERKEN AAN EEN BASISWOORDENSCHAT?

Effectieve woordenschatuitbreiding is niet eenvoudig. Vooral als het om grote aantallen gaat. Wie in één jaar 1500 woorden wil laten langskomen en aanleren, zal toch gauw aan 35 woorden per week en dus 7 woorden per dag exclusieve aandacht moeten besteden. Een leerkracht weet namelijk nooit welke kinderen in de klas de bedoelde woorden al beheersen.

De meest gebruikte didactiek voor woordenschatonderwijs is de Viertakt (Verhallen & Verhallen, 1994). Hierbij gaat het om vier aandachtspunten die wezenlijk zijn voor efficiënte woordenschatuitbreiding bij minder taalvaardige leerlingen. We kunnen naar de Viertakt kijken als een didactisch model, maar nog beter is het om te zien als aandachtspunten voor enkele mentale handelingen die door kinderen worden uitgevoerd. De Viertakt sluit nauw aan bij de manier waarop onze hersenen zelf te werk gaan bij uitbreiding van de persoonlijke woordenschat (het mentale lexicon). De Viertakt bestaat uit de volgende stappen: 1. voorbewerken, 2. semantiseren, 3. consolideren en 4. controleren. Hieronder worden deze aandachtspunten uitgewerkt.

1. Bij **voorbewerken** gaat het om de introductie van de context van een cluster woorden die aangeleerd gaan worden. Er wordt een beeld opgeroepen. Dat kan bijvoorbeeld door te verwijzen naar een bekende gebeurtenis, door iets voor te doen of door een plaat te laten zien. De kinderen raken zo betrokken en het deel van de persoonlijke woordenschat waar ze de gekozen woorden straks aanhaken, wordt alvast geactiveerd.

2. De volgende – en belangrijkste – stap van woordkennisonderwijs is het overdragen van de betekenis: het te behandelen woord betekenis geven en verhelderen. Dat noemen we **semantiseren**. Semantiseren moet zorgvuldig gebeuren, zodat kinderen goede kennis van woorden opbouwen.

3. Daarna komt het **consolideren**. Woorden die uitgelegd zijn moeten voldoende vaak worden herhaald, zodat ze ook echt onthouden worden. Belangrijk bij zulke activiteiten is dat de woorden vaak *gezegd* worden. Leerlingen moeten immers zowel de gesproken vorm als de betekenis van woorden goed inprenten. Men hanteert bij consolideren vaak de '5-minuten-regel'. Er worden snel en volgens een bekend patroon woorden herhaald en dat mag niet veel tijd in beslag nemen. Vaak herhalen van veel woorden helpt meer dan één uitgebreide activiteit waarin slechts enkele woorden aan bod komen.

4. Uiteindelijk volgt na het consolideren het **controleren**. Bij het controleren is het de bedoeling dat leerkrachten uitzoeken of de leerlingen de woorden echt kennen.

DE COMPUTER IN HET LEERPROCES

Het programma Woordstart 1 biedt mogelijkheden om te leren *door middel van* de computer of de tablet, dat wil zeggen: de computer of tablet neemt de taak van de leraar (gedeeltelijk) over. Argumenten voor automatisering van het leerproces zijn:

- De mogelijkheid van precieze temporele controle, d.w.z.:
  - exacte timing van terugkoppeling;
  - terugkoppeling aangepast aan leerling;
  - aanpassing van het tempo van aanbieding.
- De registratie en interpretatie van de vorderingen: programma's moeten door de leraar 'toegediend' worden en deze zal het effect ervan moeten evalueren.

Onderwijskundige mogelijkheden van de computer zijn:

- *Adaptiviteit*. De computer kan aard en het tempo van het lesmateriaal automatisch aanpassen aan het ontwikkelingsniveau van de leerling. Dat is een vorm van individualisering, los van de aandacht van de leraar.
- *Responsiviteit*. De computer kan veelvuldig bekrachtigend of correctief reageren op gegeven antwoorden.
- *Diagnostische waarde*. Antwoorden kunnen geregistreerd worden voor latere inspectie.
- *Nabootsende kwaliteiten*. De computer kan aanbieden wat gewoonlijk via een boek of mondeling aangeboden wordt. Dat kan helpen bij de acceptatie van de computer als leermiddel. Vooral op dit terrein is er de laatste jaren veel vooruitgang.
- *Motivationele waarde*. Werken met de computer is voor veel leerlingen motiverend.
- *Innovatieve waarde*. De computer kan soms dingen aanbieden die via andere leermiddelen niet mogelijk zijn, bijvoorbeeld direct individueel feedback geven als er een fout wordt gemaakt, of een hint geven om bij het juiste antwoord terecht te komen.

UITGANGSPUNTEN WOORDSTART 1

Het programma is zo gemaakt dat er niets gelezen hoeft te worden, de kleuter wordt mondeling gestuurd en moet zelf alleen maar aanklikken (computer) of aanwijzen (tablet). Woorden worden daadwerkelijk aangeboden en aangeleerd. Daarbij wordt er wel van uitgegaan worden dat aangeboden woorden lang niet altijd *volslagen* onbekend zijn. Er zijn allerlei gradaties in de bekendheid van woorden:

- woord nooit tegengekomen;
- woord wel tegengekomen, maar geen flauw idee van de betekenis;
- woord + betekenis vaag bekend (het heeft iets te maken met ….);
- woord + betekenis tot op zekere hoogte bekend (het is ongeveer…);
- woord + betekenis goed bekend (het betekent …).

Bij de eerste stap van de hierboven genoemde didactische Viertact – het **voorbewerken** - kan Woorstart 1 door de aard van het oefenmateriaal (via computer of tablet) geen rol spelen. De begeleidende leerkracht of ouder kan dat wel. Bijvoorbeeld door te vragen: Welke dingen in de klas zijn rond? Welke vormen heb je nog meer? Hoeveel groentes ken je eigenlijk? Noem eens tien kledingstukken.

Na het voorbewerken volgt de belangrijke fase van het **semantiseren**. In die fase wordt Woordstart 1 ingezet. Semantiseren is in elk geval nodig voor volslagen onbekende woorden. Het gebeurt in Woordstart 1 met behulp van plaatjes en geluid. Veelal wordt eerst *verteld* wat een plaatje voorstelt en vervolgens moet de leerling (al dan niet na verplaatsing van dat plaatje) de juiste uitbeelding aanwijzen. Door trial-and-error kunnen woorden waarvan de leerling alleen een *vage* betekenis kent langzamerhand aangescherpt, waardoor ze steeds beter bekend raken, zeker als ze worden afgewisseld met goed gekende woorden. Niet van alle woorden die in Woordstart behandeld worden wordt dus eerst de betekenis gegeven. Soms wordt die ook gemakkelijk door de leerling zelf ontdekt.

Woorden verwijzen naar dingen die bestaan in de werkelijkheid. Zelfs als dat concrete dingen zijn zoals 'auto' of 'hond', dan is die betekenis bijna nooit een-op-een, want er zijn zeer verschillende auto's en honden, die toch (ook) allemaal 'auto' en 'hond' heten. Vaak is de context nodig om de betekenis van een woord goed te kunnen begrijpen. Een kind dat nog nooit een kurkentrekker gezien heeft, weet pas wat de essentie van dat ding is, als hij ziet hoe het gebruikt wordt. Toepassingen en context worden er vaak bij verteld. Bij woorden die van belang zijn voor het lezen, gaat het overigens meestal niet om concrete woorden, maar om abstracte woorden, of om functiewoorden. Die worden vooral d.m.v. taal aangeleerd. Er kan gebruik worden gemaakt van synoniemen, antoniemen en hyponiemen. Een goede context kan helpen de betekenis van een woord te verhelderen, bijv.: Met onze mixer mengen we boter, eieren en bloem door elkaar. Wat is een mixer?

Vervolgens is er het verschijnsel dat woorden soms verschillende vormen hebben: blauw/blauwe, druif/druiven, inpakken, pak in, ingepakt, etc. Bij het semantiseren komen in Woordstart 1 vaak die verschillende vormen langs, zodat ze spelenderwijs worden aangeleerd. Bijvoorbeeld als in een oefening over gekleurde pieten wordt gezegd: *Deze piet is blauw, waar zie je de blauwe piet?*

Na het semantiseren volgt het **consolideren** (zie boven). Woorden moeten voldoende herhaald worden, zodat de leerling ze ook echt onthoudt. Hij moet zowel de gesproken vorm als de betekenis goed inprenten. Spelenderwijs komen verschillende woordvormen langs, zodat woorden die 'familie' van elkaar zijn, gemakkelijk als zodanig worden herkend. Bij Woordstart 1 gebeurt dat veelal snel en volgens bekende patronen (oefenvormen) met veel afwisseling. In een normale talige situatie, wordt een kind die een hond bijvoorbeeld 'poes' noemt, door anderen verbeterd. Bij Muiswerk doet het programma dat. De feedback volgt direct op het maken van een fout, zodat opnieuw geoefend wordt op het herkennen van het juiste woord.

Na consolideren volgt **controleren**. Bij de meeste Muiswerkprogramma's gebeurt dat met behulp van een diagnostische toets. Die toetsen kunnen ook voorafgaand aan het oefenen worden ingezet om na te gaan in welke inhoudelijke categorieën de meeste hiaten bestaan. Als de didactische modus is ingesteld, krijgt de leerling na elke toets alleen oefeningen in de gebrieden waarin hij fouten maakte.

STRUCTUUR

Het corpus van woorden die in Woordstart 1 worden aangeleerd is gebaseerd op (1) de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (afgekort BAK) van Mulder, Timman en Verhallen (zie boven), (2) de woorden die voorkomen in de CITO-woordkennistoets voor groep 1 en (3) woorden die volgens geraadpleegde leraren en remedial teachers van groep 3 nodig zijn als voorbereiding op het leren lezen.

INHOUDELIJKE RUBRIEKEN

De woorden in Woordstart 1 zijn geordend op basis van de volgende inhoudelijke rubrieken:

A. plaats en richting

B. kleuren

C. vormen

D. dieren

E. mensen

F. lichaam

G. eten en drinken

H. spelen en verkleden

I. in huis

J. kleding en verzorging

K. buiten

DE WOORDEN VAN WOORDSTART 1

In Woordstart 1 worden ongeveer 600 woorden behandeld. Die treft u hieronder aan. Achter elk woord staat de rubriek waarin het woord voorkomt. Als de betekenis expliciet wordt

aangeleerd, staan er geen haken om de rubrieksletter, anders wel. Veel woorden komen in verschillende rubrieken van het programma aan de orde. We hebben ervoor gekozen om bij de zelfstandige naamwoorden altijd ook het bijpassende lidwoord aan te leren (de of het), omdat met name anderstalige leerlingen daar soms lange tijd veel moeite mee hebben.

aaien E(D) - aandoen J - aankijken E - aanrecht I - aap D - aardbei (B) - aardbei G(B) - achteraan A - achterin A - achterna A - achteruit A - afknippen J - afspoelen G - afwas (I) - allebei (J) - alleen (I) - ambulance F - andere A - andersom A - apparaat (I) - appel G(B) - aquarium (C) - arm (C) - auto (E) - automonteur E - baby E - bakken G - bakker (G) - banaan G(B) - bang E(A)(F) - bank I - barbecue K - basisschool (C) - bed I(E) - been F - beer H - beestjes (A) - beleggen (G) - bellen (I) - beneden A - beter (E) - bewegen F - bij A - bijten FG - billen F - blad (B) - bladeren (A) - blaffen (D) - blauw B - blauwe (F) - blazen G - blij E - bloed F(E) - bloem I(B) - bloemkool G - blok (C) - blond (H) - bloot (K) - blussen (E) - boe E - boef (E) - boef H - boerderij D(A) - boom A - boos E - bos (A) - boterham G - bouwen H(E) - boven A - brand (E) - branden (I) - brandweer E - breed C - brengen (E) - broer E(C) - brood (G) - broodje G - buik F(C) - buiten (J) - cactus I - chips G - chocola (C) - chocola G(C) - chocolademelk G - clown H - cowboy H - dag - dak I(F) - dansen E - deur I - deze A - dezelfde - dicht C - dief (E) - diep (C) - dierentuin D(C) - dik C - doek I - dokter EF - dolfijn D(B) - door A - door elkaar (H) - doorslikken F - doorsnijden G - doos (B) - dorst (A)(G) - douche J - douchemuts J - dragen (J) - drijven (K) - drinken (A)(G) - drogen J - drop (B) - dropje G - druif (B) - druif G - duim F - duimen F - dun C - eend D - ei G - elkaar A(D) - emmer I(B) - enkel (F) - eten G - even C - feest (B) - fiets FK - fietsen (A) - fornuis I - foto (C) - fruit (G) - garage I - gat (F) - gebeuren (C) - geboren - gebroken (F) - gebruiken (F) - geel B - geit D - gek doen E - gekleurd (I) - gesloten C - geven (D) - gewond (E) - gieter K - gips F - giraf D - glijbaan H(A) - glijden H - gras (D) - gras K - graven (K) - grijs B - groen B - groeten (F) - groot C - haan (D) - haard I - halfvol (G) - hals F(A) - hamburger (K) - hand F - handdoek J - hangen (A) - hap (F) - happen G - haren F - hart (B) - heel (E) - heen A - heer E - hek (C) - hemd J - herfst K - hert (A) - hoe laat I - hoedje (J) - hoek A - hond F(C) - hoog C - hooi (A) - horen F - houden van (B) - hout (K) - huilen E(J) - huiskamer I - in A - indiaan H - inktvis D - inpakken K - inschenken G - jack J(B) - jas J - jongen E - juf (B) - juichen F - jurk J - kaars I - kaas G - kabouter A - kam J - kammen J - kamperen K - kampvuur K - kant A - kast (E)(I) - keel F - ketting J - keuken I - kies (E) - kijken F(I) - kikker D - kin F - kinderboerderij (D) - kip (A) - kip D - kleed (I) - klein C - kleur B - klimmen H - kluiven G - knie F - knuffel (E)(K) - koe D(B) - koekje G - koelkast I - koffiekopje (I) - komkommer G - konijn D - koorts (E) - kopen (G) - kopje I - kopjes (D) - koptelefoon I - koud E(K) - krokodil D - kruipen (D) - krukken (F) - kuiken (D) - kuil H(C) - kukeleku (D) - kussen E(I) - kwast H - laag C - laars J - lachen E - lamp (I) - lampion HK - land (E) - langs A - lantaarn K - leeuw D - lego H - lente K - letter (C) - licht K - lief (E) - lijken (C) - likken FG - limonade G - lip (C) - lippen F - logeren (E)(K) - lolly G(B) - luchtbed K - luipaard (C) - maillot J - man - mee (E) - meisje E - meisjeskleren J - melk G - mens E - met z'n allen (I) - met z'n tweeën (H) - metselaar E - metselen (E) - mevrouw E - miauw (D) - midden (F) - middenin A - moe E - moeder E(C)(D) - mond (E)F - monster H - mooi (B) - muis AD - muts J - muur I(E) - naar A - naast A - nagel F - nek F - net (C) - neus (E)F - nodig (K) - nootje G - olifant D - oma E - omdraaien A - omhakken K - omheen A - omhelzen (E) - omver A - onder A - onderbroek J - ondersteboven (C) - ontsnappen (E) - oog F - op A - op (niets meer) (G) - opa (A)E - open C - opeten (D) - opeten (G) - ophalen F - oprollen (G) - opscheppen G - opstapelen H - opwarmen G - opzijnkop A - oranje B - oud E - over A - overgeven F - paard D - paars B - paddenstoel A - pakken H - pan (G) - pannenkoek G - pap G - paprika G - pas (D) - passen (C)(K) - patat G - peer G - pet (J) - piet (B) - pijn (F) - pil F - piraat H - plak (G) - plank (K) - planten K - plas F - plassen F - pleister (E)F - plek (F) - pluis (K) - plukken (I) - poepen F - poes (D) - poetsen (J) - politie E - pols F - poot (D) - pop H - poppenhuis H - potje F - potlood (B) - prachtig (B) - precies (C) - pretpark K - prik F - prikken FG - prinses H - pyjama J - raam I - rand (A) - raspen G - regenen K - rennen (D) - riem J - rijst G - rok J - rond CK - rood B - roos (B) - roze B - rug (D)F - ruiken F - rups D - rustig (E) - sap G - schaal (I) - schaap D - schaatsen K - schakelaar I - scheef C - schelp K - scherp (I) - schil (G) - schilder E - schillen G - schoen J - schommel H - scooter K - seizoen (K) - sinaasappel (B)G - sinaasappel G - sjaal (J) - sla G - slaan (K) - slager (G) - slak D - slang D - sloot A - slot (I) - slurf (D) - smaken (G) - smal C - smeren G - sneeuwen K - sneeuwpop H - snel (G) - snoep G - snoepje G - snoer I - soep G - sok J - sokken (J) - speelgoed (I) - speeltuin (A) - spelen H(A)(C) - spijkerbroek (J) - spin D - spons J - springen AH - staan (E) - stekel (I) - stekker I - step K - stoel I - stoeprand K - stopcontact I - stormen K - straat K - strand (C)K - streep (D) - strikken J - strooien (G) - stroom (I) - struikelen (F) - stuk (I) - surfen K - surfen K - taart (F) - taart G - tak (F) - tand (E) - tand F - tandarts E - tandenborstel J - tandpasta J - tas J - te laat (H) - teen F - tegen A - tegenover A - tekenen (B) - telefoon I - televisie I - tent (H)(J) - terug A - tijger D - timmeren (E) - timmerman E - toeter H - toilet I - tomaat G - tong F - toren H - trap I - trappen K - trein H - trek (F)(G) - T-shirt (J) - tuin DK - tuinman E - tussen A - tussendoor A - tv I - tweeling (C)E - uit A - uitkleden J - uitlaten (D) - uitlaten K - vaas (B)I - vader E - vakantie (K) - vallen (I)F - vanaf A - vangen (E)H - varken D - vee (E) - veel (C) - verdrietig E - verf H - verhaaltje (E) - verkleden H - verkouden F - verlichten (K) - verliezen H - verstoppen H - verstoppertje (H) - verven (E) - vierkant C - vies E - viltstift (B) - vinger F - vinger F - vis (C)D - vlees G - vlek (B) - vlinder (B)D - voeren G - voet F - voetbal H - voetballen (H) - voetganger K - vogel (B)D - vooraan A - voorhoofd F - voorin A - voorlezen (E) - vooruit A - voorzichtig (E) - vorm C - vriend E - vriendin E - vrouw G - wandelen K - wang F - warm E(I)(J) - washand J - wassen J - water (A)D - weglopen (C)(D) - wegstoppen (J) - wei (B)(D) - wei (D) - wiel K - wielen (F) - wigwam H(J) - wijd (C) - wijzen F - willen (F) - winnen (F)H - winter (J)K - winterjas J - wip H - wit B - wolf D - wond (E)F - wonen (B) - woonboot K - worm D - worst G - worstje (K) - wortel G - zadel K - zandbak H - zeehond D - zeep JK - ziek E - ziekenhuis (E)(F) - zomer K - zonnebril (J) - zorgen (E) - zuigen G - zus E - zwaailicht (F) - zwaan (B)D - zwart B - zwembad (A)(J) - zwemmen K - zwempak (J) -

WERKWIJZE

Met het programma Woordstart 1 leren leerlingen de gesproken woordvorm en de betekenis van zo'n 600 woorden. Dat lijkt in het kader van de streefdoelen van Muller c.s. misschien niet veel, maar de meeste leerlingen komen al binnen met een redelijke beginvoorraad woorden en bovendien wordt in de klas door de leerkracht vanzelfsprekend bij bijna elke activiteit al dan niet spelenderwijs aandacht besteed aan de woorden die langskomen. Een aanvulling van 600 woorden is dan voor veel leerlingen zeker meegenomen.

INTRODUCTIE

Aan te raden is om leerlingen die voor het eerst met het programma werken wat extra te begeleiden. Leerlingen moeten bijvoorbeeld even weten dat ze met de knop met het luidsprekertje een vraag kunnen herhalen en dat onder de knop met de '?' uitleg zit over wat er bij deze oefening van de leerling verwacht wordt. Die uitleg staat in een tekst die wordt voorgelezen. Overigens werkt het programma zo intuïtief dat de meeste leerlingen er al snel zelf hun weg in vinden. Er kan vervolgens op verschillende manieren met het programma gewerkt worden.

WERKWIJZE 1

De eerste manier is dat alle leerlingen de hele stof vanaf het begin gaan doornemen. Via de knop 'Alle oefeningen' kunnen de leerlingen aan de slag. Vervolgens vertelt u de leerlingen (en hun ouders) dat ze de oefeningen van bovenaf één voor één moeten maken. Als het programma (met een rood icoon) aangeeft dat de oefening opnieuw moet, dan maken ze hem nog een keer, net zo lang tot het wél goed gaat. Wanneer het heel goed gaat kleurt het icoon van de oefening overwegend groen. Wanneer er geen fouten gemaakt worden verschijn in het groene icoon zelfs een duimpje.

Het programma onthoudt waar de leerling gebleven is zodat de oefening die aan de beurt is altijd boven aan staat.

Als leerlingen dan bijvoorbeeld rubriek A t/m C klaar hebben, kunt u ze de toets eerste toets laten maken. De toets houdt bij wat goed gaat en wat niet. Als leerlingen de eerste toets gemaakt hebben, zal in de meeste gevallen de knop 'Jouw oefeningen' oplichten. Daar staan nu de oefeningen onder die aansluiten bij de onderwerpen die nog niet zo goed gingen. Zijn er maar een of enkele fouten gemaakt, dan staat er maar één oefening (die met het hoogste nummer van de rubriek), zijn er meer fouten gemaakt, dan verschijnen meer oefeningen.

WERKWIJZE 2

Bij Muiswerk kan ook het programma zelf bepalen welke rubrieken voor elke leerling relevant zijn. De toetsen kunnen namelijk diagnostisch gebruikt worden. Begin in dat geval met de eerste deeltoets (van rubriek A t/m C) en laat de leerling daarna meteen werken met de oefeningen die verschijnen onder de knop 'Jouw oefeningen'. Bij een score hoger dan 80% (desgewenst kunt u die grens zelf ophogen of verlagen) verdwijnt een oefening uit de lijst. Is dat niet het geval, dan moet hij opnieuw. Na het oefenen kan de toets opnieuw gemaakt worden en zal in de meeste gevallen blijken dat er iets geleerd is. Er kunnen opnieuw oefeningen staan onder de knop Jouw oefeningen en de leerling kan opnieuw opdracht krijgen om die te maken, maar u kunt desgewenst ook overgaan tot het laten van de tweede deeltoets (van rubriek D t/m G), waarna nieuwe oefenstof verschijnt onder de knop 'Jouw oefeningen'.

WERKWIJZE 3 TAKENMAP

Soms echter weet u precies wat er nu geoefend moet worden. U hebt net vormen en kleuren uitgelegd en u wilt dus dat dit nu (extra) geoefend gaat worden door de hele klas. DAT kan met behulp van het aanmaken van taakmappen.

INHOUD

Woordstart 1 bestaat uit de volgende afdelingen:

- Rubriek A t/m C: plaats, richting, kleur, vorm
- Rubriek D t/m G: dieren, mensen, lichaam, voeding
- Rubriek H t/m K: spelen, binnen, kleding, buiten

VAN GEMAKKELIJK NAAR MOEILIJK

Woordstart 1 heeft een opbouw van gemakkelijk naar moeilijk. Die opbouw zit al in de hoofdafdelingen (zie boven), maar ook binnen de rubrieken. Wat in eerdere rubrieken en aan de orde kwam, wordt bekend verondersteld.

SEMANTISEREN, CONSOLIDEREN, CONTROLEREN

De eerste oefeningen van elke rubriek zijn voor het **semantiseren**. De betekenis van een woord wordt gegeven (verklapt) en vervolgens moet de leerling een actie uitvoeren (het juiste plaatje aanwijzen) om verder te kunnen. Dan volgt het **consolideren**, waarbij in verschillende oefenvormen de aangeleerde woorden voorbijkomen, die nu niet meer voorgezegd worden. In vrijwel elke rubriek zit ook een 'Wat-is-goed-oefening', gericht op **kritisch kijken en luisteren**. Te zien zijn bijvoorbeeld twee plaatjes van een sinaasappel. Wijs je elk van die plaatjes aan dan hoor je in het ene geval 'de sinaasappel is oranje', en in het andere geval 'de sinaasappel is groen'. Gekozen moet worden het plaatje met het juiste geluid erbij. Van kritisch kijken en luisteren is ook sprake in de vragen bij verhaaltjes en raadsels, die ook in de Cito-toets voorkomen. De leerling

moet daarvoor luisteren naar een verhaaltje of raadsel dat uit enkele zinnen bestaat en vervolgens het daarbij behorende plaatje aanwijzen.

In de laatste oefening van elke rubriek komen de meeste woorden nog een keer voorbij. De oefening kan gebruikt worden om te **controleren** of de leerling de meeste woorden nu kent. De oefening lijkt qua vorm op de toetsen. Het echte controleren gebeurt namelijk door de leerkracht in de klas, door het afnemen van een van de drie toetsen.

Rubriek A t/m C: plaats, richting, kleur, vorm

Rubriek A gaat over plaats en richting. Omdat met foto's van objecten en handelingen die woorden niet goed uitgelegd kunnen worden, heeft illustrator Brenda Bezuur tekeningen gemaakt van de acties van drie figuren: Elsemiek en Gijs de muis en Bob de stoere kabouter.

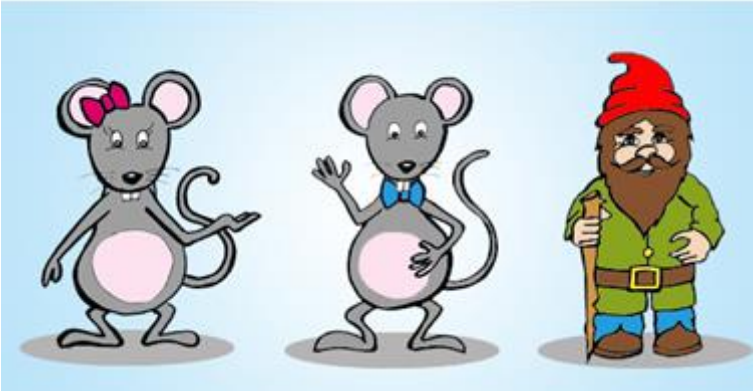

De drie hoofdpersonen die in de eerste drie rubrieken voorkomen.

Rubriek A gaat over plaats en richting, met woorden als: *bij, door, naar, tegen, tussen, vooraan, achteraan, middenin*. Het zijn veelal voorzetsels en bijwoorden die nogal cruciaal zijn voor het leren van het alfabetische schrift. Veel van deze woorden kennen de leerlingen al. Vandaar dat het verantwoord was om in de eerste oefeningen meteen te werken met meerkeuzeplaatjes. Uit twee plaatjes moet telkens het juiste gekozen worden.

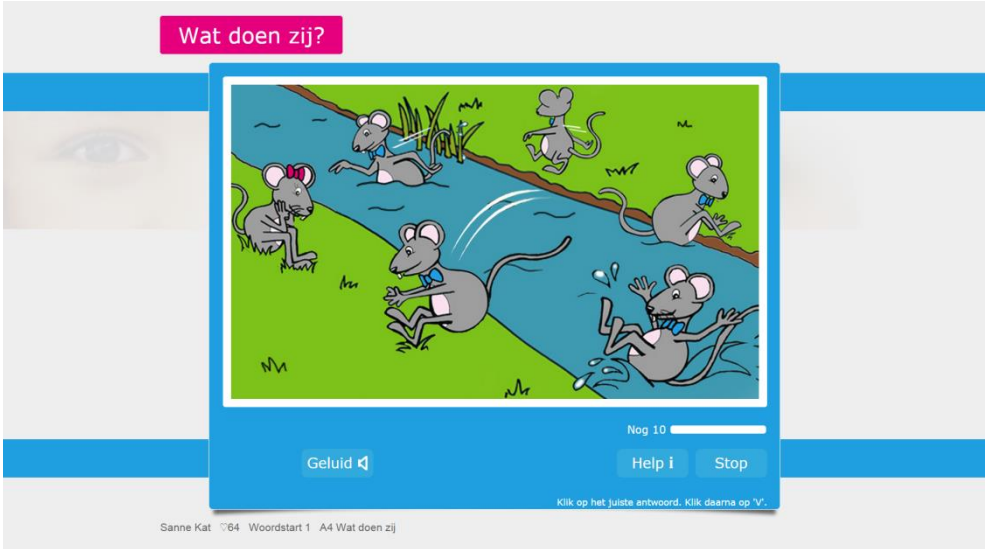

Bij oefening A4 moeten leerlingen een plaats of actie van een van de muizen aanwijzen. Bijvoorbeeld 'Wie springt over de sloot?' Als ze het fout doen, horen ze bijvoorbeeld: 'Nee, hij klimt uit de sloot'.

In rubriek B worden de kleuren behandeld.

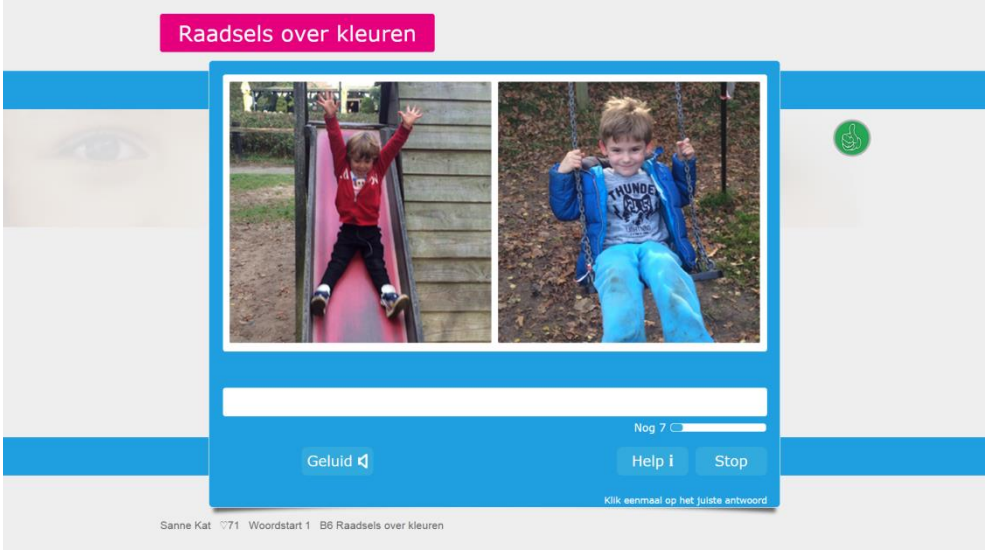

Toepassingsoefening B6 heet Raadsels over kleuren. Bij deze foto's luidt de tekst: Tim en Remzi zijn in de speeltuin. Tim heeft een blauw jack. Waar zie je Remzi? Het is een tweekeuzeoefening. Verderop worden in verband met de oplopende moeilijkheid bij dit soort oefeningen telkens drie foto's gebruikt.

Rubriek C gaat over woorden voor vormen, bijvoorbeeld: dik, dun, rond, vierkant, schuin, open, gesloten.

Dit is oefening C3: Dezelfde vormen. In vrijwel elke rubriek komt een memory-spelletje voor. De leerlingen zoeken steeds twee dezelfde plaatjes bij elkaar. Als twee plaatjes goed zijn aangewezen, verdwijnen ze en komt een achtergrondafbeelding tevoorschijn. De oefening dient voor consolidering. De leerling hoort (nog eens) wat een aangewezen plaatje uitbeeldt (in dit geval halverwege links: de open deur).

Rubriek D t/m G: Dieren, mensen, lichaam, voeding

Vanaf rubriek D wordt vrijwel alleen met foto's gewerkt voor het aanleren van de woorden. Bij de rubriek Dieren is onderscheid gemaakt tussen boerderijdieren, dierentuindieren, tuindieren en waterdieren.

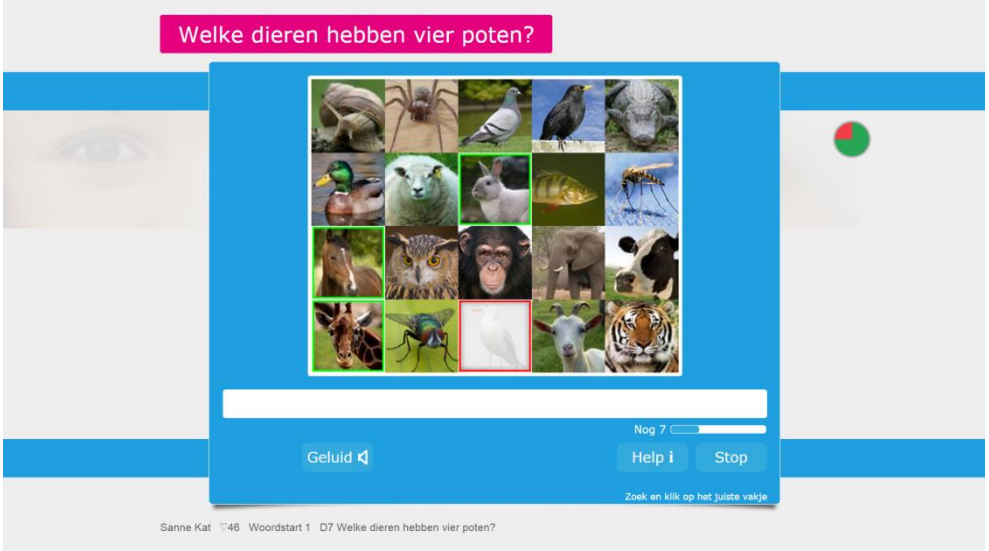

In consolideringsoefening D7 moeten tien dieren aangewezen worden die vier poten hebben. Bij het aanwijzen wordt telkens de naam van het dier genoemd. De fout aangewezen dieren worden lichtgrijs en krijgen een rode rand. De goed gekozen dieren blijven gekleurd en krijgen een groene rand.

Bij de rubriek E Mensen gaat het onder andere om benamingen voor familie- en vriendschapsrelaties. Ook komen daar beroepen aan bod.

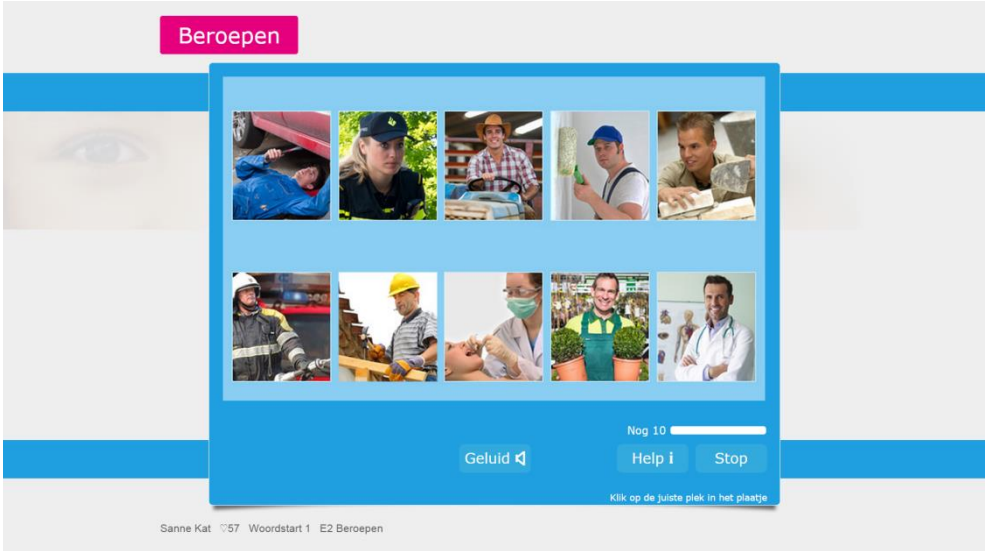

Semantiseringsoefening E2 heeft de plaatje-verklapt-vorm. In het begin zijn de plaatjes zwart-wit. De leerling hoort vervolgens bijvoorbeeld 'Hij maakt de mensen beter. Waar zie je de dokter?' (Merk op dat de context erbij gegeven wordt) Het kader om de dokter knippert daarbij even. Daarna wijst de leerling de dokter aan. Als 'beloning' krijgt het plaatje kleur en verschijnen (in dit geval) ballonnen.

De rubriek F Lichaam gaat niet alleen over lichaamsdelen en wat je ermee doet, maar ook over wat mensen voelen en over gezondheid en ziekte.

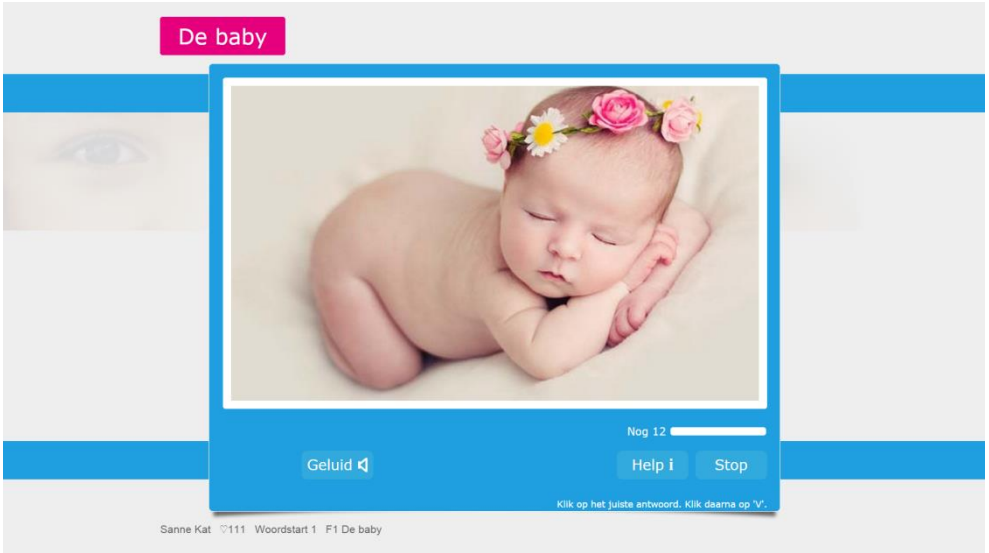

Bij semantiseringsoefening F1 De baby hoort de leerling bijvoorbeeld: 'Waar is de mond?' Vervolgens moet hij die aanwijzen. Doet hij het verkeerd, dan volgt bijvoorbeeld de feedback: Nee, 'dat zijn de handen'. Door trial and error worden hier de lichaamsdelen geleerd die de leerling nog niet kent.

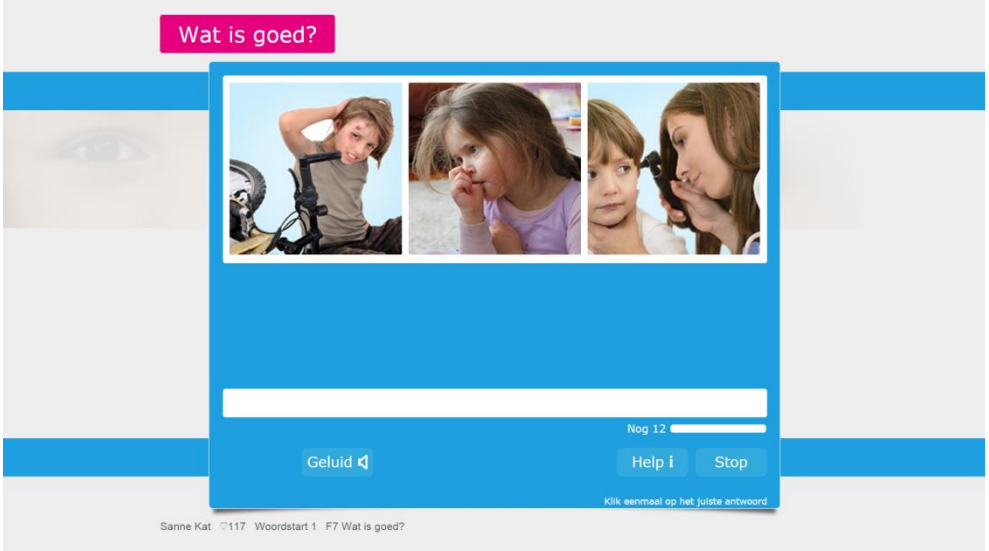

Oefening F7 is een Wat-is-goed-oefening voor consolidering en voor kritisch kijken en luisteren. In elke rubriek komt zo'n oefening voor. In dit geval klopt alleen het geluid bij het middelste plaatje. De andere plaatjes noemen verkeerde werkwoorden.

De rubriek G Voeding gaat over eten en drinken en ook over handelingen die daarmee te maken hebben.

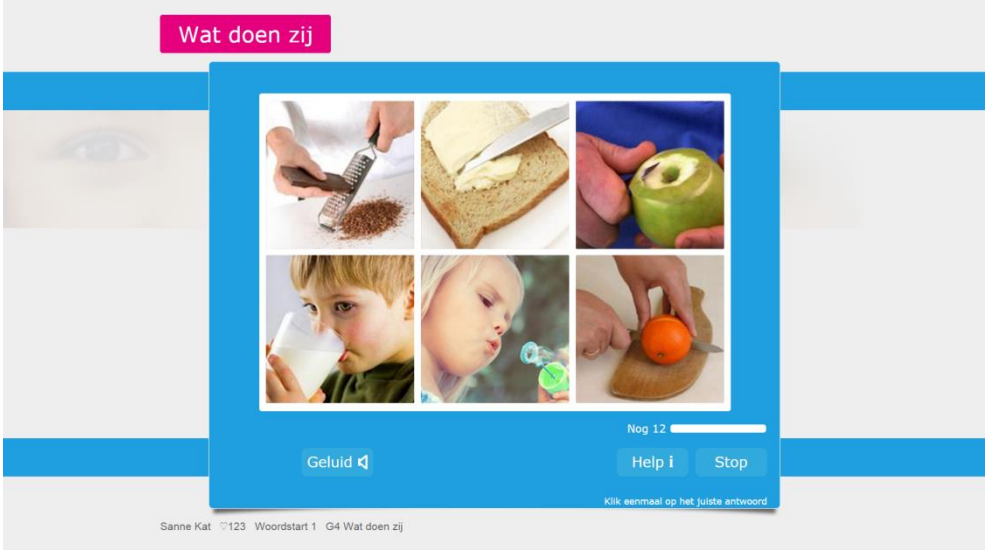

Oefingen G4 is een consolideringsoefening. De woorden zijn eerder aangeboden. Hier is telkens eerst één plaatje te zien, waarbij het woord in een bepaalde context voorkomt. Bijvoorbeeld: Zij raspt de chocola. Vervolgens verschijnt een blok met zes plaatjes en hoort de leerling: Waar zie je raspen? Merk op dat in de eerste aanbieding het vervoegde werkwoord gebruikt wordt en bij de aanwijsvraag het hele werkwoord. Leerlingen leren zo spelenderwijs de werkwoordsvormen kennen.

Rubriek H t/m K: Spelen, binnen, kleding, buiten

Rubriek H gaat over spelen en verkleden, bijvoorbeeld: clown, cowboy, indiaan, schommel, glijbaan, stapelen, hinkelen.

De oefening met het hoogste nummer, in dit geval H7, lijkt het meest op wat in de toetsen aan de orde komt. Er is echter – omdat het een oefening is – nog wel feedback als een foute afbeelding wordt aangewezen. Vraag hierbij is bijvoorbeeld: Waar zie je hinkelen? Bij fout aanwijzen wordt bijvoorbeeld gezegd: Nee, dat is vangen. Waar zie je hinkelen. Na twee keer fout gaat de oefening verder.

Rubriek I gaat over voorwerpen die veelal in huis te vinden zijn, in de huiskamer, de keuken, de badkamer en de slaapkamer.

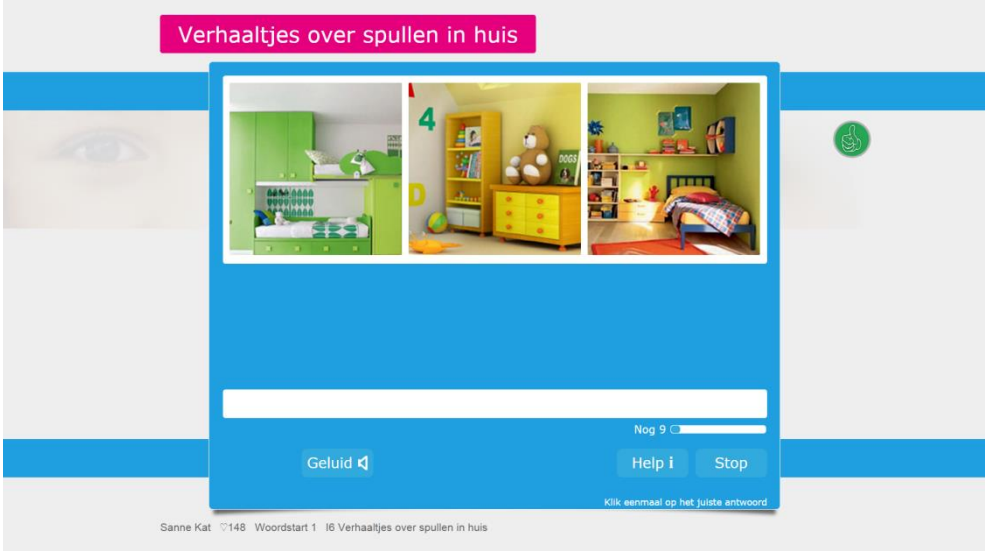

Oefening I6 heet: Verhaaltjes over spullen in huis. Hierin komen weer een aantal 'huiswoorden' terug. Deze opgave gaat zo: In de kamer van Timo staat een bed. En een kast voor het speelgoed. De wanden zijn groen. Welk plaatje hoort daarbij?

Rubriek J gaat over kleding en bevat namen voor kledingstukken, accessoires, verzorgingsproducten en handelingen.

Consolidatieoefening J6 is een stenen-oefening. Hier moeten leerlingen tien kledingstukken aanwijzen die je in de winter draagt. Bij het aanwijzen worden opnieuw de namen van de kledingstukken genoemd.

De laatste rubriek is K. Deze gaat over woorden die met 'buiten' te maken hebben. Dingen die je op straat ziet, activiteiten die je buiten doet, weersomstandigheden en seizoenen.

Rubriek K heeft twee memory-oefeningen. Achter de goed aangewezen duo's zit een variabel buiten-plaatje.

Omvang Woordstart 1

Het bestand Woordstart 1 bestaat uit 86 oefeningen en 3 diagnostische en evaluerende deeltoetsen. In totaal bestaat dit lesbestand uit ongeveer 1700 opdrachten. Daarbij wordt gebruikgemaakt van acht verschillende oefenvormen. Er zijn meer dan 1100 plaatjes en bijna 1400 geluidsbestanden gebruikt.

OVERZICHT OEFENINGEN EN TOETSEN

Hieronder volgt een overzicht van de lesstof uit Woordstart 1:

Rubriek	Oefening	Type	Uitleg	Opgaven
Z Toets	1 Plaats, richting, kleur, vorm (*)	Meerkeuze Grafisch	1	15
Z	2 Dieren, mensen, lichaam, voeding (*)	Meerkeuze Grafisch	1	20
Z	3 Spelen, binnen, kleding, buiten (*)	Meerkeuze Grafisch	1	20
A plaats en richting	1 Elsemiek, Gijs en Bob - 1 (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	2 Elsemiek, Gijs en Bob - 2 (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	3 Elsemiek, Gijs en Bob - 3 (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	4 Wat doen zij (*)	Meerkeuze	1	10
	5 Dezelfde plaatsen (*)	Memory	1	10
	6 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	7 Verhaaltjes over plaatsen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	8
	8 Plaats en richting (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
B kleuren	1 Kleuren leren (*)	Plaatje verklapt	1	8
	2 Gekleurde pieten (*)	Plaatje verklapt	1	8
	3 Dezelfde kleuren (*)	Memory	1	10
	4 Gekleurde vissen (*)	Meerkeuze	1	10
	5 Welke kleur is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	6 Raadsels over kleuren (*)	Meerkeuze Grafisch	1	8
	7 Gekleurde bloemen (*)	Meerkeuze	1	10
C vormen	1 Vormen leren (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	2 Welke vorm is dit? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	17
	3 Dezelfde vormen (*)	Memory	1	10
	4 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	5 Verhaaltjes over vormen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	8
	6 Vormen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
D dieren	1 Dieren op de boerderij (*)	Plaatje verklapt	1	8
	2 Dieren in de tuin (*)	Plaatje verklapt	1	8
	3 Dezelfde dieren (*)	Memory	1	10
	4 Dieren in de dierentuin (*)	Plaatje verklapt	1	8
	5 Dieren in het water (*)	Plaatje verklapt	1	8
	6 Dieren leren (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	7 Welke dieren hebben vier poten? (*)	Stenen	1	10
	8 Verhaaltjes over dieren (*)	Meerkeuze Grafisch	1	8
	9 Alle dieren samen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
E mensen	1 Bij de familie (*)	Plaatje verklapt	1	8
	2 Beroepen (*)	Plaatje verklapt	1	10
	3 Dezelfde beroepen (*)	Memory	1	10
	4 Mensen en wat zij voelen (*)	Plaatje verklapt	1	10
	5 Leren over mensen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	6 Verhaaltjes over mensen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	8
	7 Mensen (*)	Meerkeuze Grafisch	1	14
F lichaam	1 De baby (*)	Meerkeuze	1	12
	2 Lichaamsdelen (*)	Plaatje verklapt	1	10
	3 Wat je kunt doen (*)	Plaatje verklapt	1	10
	4 Ziek zijn (*)	Plaatje verklapt	1	10
	5 Over lichaam en ziekte (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	6 Wat zit aan of in je lichaam? (*)	Stenen	1	10
	7 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	8 Verhaaltjes over je lichaam (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	9 Lichaam en ziekte (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
G eten	1 Eten en drinken (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	2 Groente, fruit en ... snoep (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	3 Wat zij doen met eten en drinken (*)	Plaatje verklapt	1	10
	4 Wat doen zij (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12

	5 Weet je nu wat ze doen? (*)	Plaatje klikken	1	10
	6 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	7 Wat is groente of fruit? (*)	Stenen	1	10
	8 Verhaaltjes over eten en drinken (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	9 Alle eten en drinken (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
H spelen en verkleden	1 Verkleden (*)	Plaatje verklapt	1	8
	2 Wat spelen zij (*)	Plaatje verklapt	1	10
	3 Spelen en verkleden (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	4 Wat is hetzelfde? (*)	Memory	1	10
	5 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	6 Verhaaltjes over spelen en verkleden (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	7 Spelen en verkleden (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
I in huis	1 In de keuken (*)	Plaatje verklapt	1	10
	2 In de huiskamer (*)	Plaatje verklapt	1	10
	3 Woorden van thuis (*)	Meerkeuze Grafisch	1	15
	4 Dezelfde spullen (*)	Memory	1	10
	5 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	6 Verhaaltjes over spullen in huis (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	7 Spullen in huis (*)	Meerkeuze Grafisch	1	15
J kleding en verzorging	1 Kleding (*)	Plaatje verklapt	1	10
	2 Verzorging (*)	Plaatje verklapt	1	8
	3 Wat doen zij? (*)	Plaatje verklapt	1	8
	4 Meisjeskleren (*)	Meerkeuze	1	12
	5 Dezelfde dingen (*)	Memory	1	10
	6 Wat is voor de winter? (*)	Stenen	1	10
	7 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	8 Verhaaltjes over kleding en verzorging (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	9 Kleding en verzorging (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
K buiten	1 Op straat (*)	Plaatje verklapt	1	10
	2 Als je niet naar school hoeft (*)	Plaatje verklapt	1	10
	3 Buiten zijn (*)	Meerkeuze Grafisch	1	12
	4 Dezelfde plaatjes - 1 (*)	Memory	1	10
	5 Dezelfde plaatjes - 2 (*)	Memory	1	10
	6 Wat is goed? (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	7 Verhaaltjes over buiten (*)	Meerkeuze Grafisch	1	10
	8 Buitenwoorden (*)	Meerkeuze Grafisch	1	14